

Конституційне право

УДК 342.571

Пастух Олег Володимирович

студент

*Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Пастух Олег Владимирович

студент

*Института подготовки кадров для органов юстиции Украины
Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого*

Pastukh Oleh

Student of the

*Institute for the Training of Personnel for the Judiciary of Ukraine of the
Yaroslav Mudryi National Law University*

**ФОРМИ РЕАЛІЗАЦІЇ НАРОДОВЛАДДЯ ЗА КОНСТИТУЦІЄЮ
УКРАЇНИ**

**ФОРМЫ РЕАЛИЗАЦИИ НАРОДОВЛАСТЯ ПО КОНСТИТУЦИИ
УКРАИНЫ**

**FORMS OF REALIZATION OF DEMOCRACY UNDER THE
CONSTITUTION OF UKRAINE**

***Анотація.** У статті досліджено принцип народовладдя, його теоретично-правові засади. Висвітлено процес розвитку та втілення даного принципу в Україні.*

***Ключові слова:** народовладдя, категорія юриспруденції, представницька демократія, безпосередня демократія.*

Аннотация. В статье исследован принцип народовластия, его теоретико-правовые основы. Освещен процесс развития и воплощения данного принципа в Украине.

Ключевые слова: народовластие, категория юриспруденции, представительная демократия, непосредственная демократия.

Summary. The article investigates the principle of democracy, its theoretical and legal foundations. The process of development and implementation of this principle in Ukraine is highlighted.

Key words: democracy, jurisprudence, representative democracy, direct democracy.

Постановка проблеми. Дослідження в галузі конституційного права принципу народовладдя, безпосередньої та представницької демократії, сутності, змісту, функцій, об'єктів та суб'єктів народовладдя.

Аналіз досліджень та публікацій: Значним є внесок у дослідження тих чи інших аспектів проблеми Петришина О., Тодика Ю., Мурашина Г., Мурашина О., Мірошниченка Ю., Оніщука М., Тація В., Погорілка В., Швеця В., Шайхалієва Ю.

Дослідження принципу народовладдя, його теоретико-правових засад займалася значна кількість фахівців. Спостерігаються їх різні підходи щодо реалізації народовладдя в Конституції України.

Формулювання мети статті. Метою статті є всебічне дослідження природи народовладдя, висвітлення процесу розвитку цієї ідеї та втілення даного принципу в Україні. Також особливо важливим є охарактеризувати форми реалізації народовладдя, визначити їх особливості

Виклад основного матеріалу. Ідея народовладдя відноситься до найвищих загальнолюдських цінностей вона визначає сутність поняття демократії. Демократичною вважається держава, устрій та діяльність якої відповідають волі народу, загально визначеним правам і свободам людини і

громадянина. Джерелом влади в такій державі є народ. В статті 5 Конституції України вказано, що носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Народ – першоджерело влади. Відповідно воля його, виражена в певних формах, є дійсним і єдиним базисом держави. Саме від його волі виходить мандат на устрій держави і будь-які зміни його форми, вступ держави у відповідні міждержавні об'єднання [3, с. 92].

Влада народу реалізується двома шляхами: безпосередньо (вибори, референдум) та через представницькі установи.

У прямій демократії між волею народу і її втіленням у рішення немає опосередкованих ланок: народ сам бере участь в обговоренні та прийнятті рішень. Безпосередня демократія – це природне право народу, вона з'явилася раніше за представницьку. За своєю суттю безпосереднє народовладдя відповідно до Конституції є, насамперед, прямим волевиявленням народу (народним волевиявленням), зокрема шляхом таємного голосування, або вираженням волі через політичні партії, ЗМІ та інші складові механізми безпосередньої демократії, які сприяють формуванню та вираженню політичної волі громадян [2, с. 7].

Сутність безпосереднього народовладдя найбільш повно відбивається в її принципах як основних засадах його здійснення. Відповідно до чинної КУ виділяють наступні принципи безпосередньої демократії:

- принцип суверенності народу;
- принцип єдиновладдя народу;
- принцип безпосереднього волевиявлення народу;
- принцип поєднання безпосередньої і представницької демократії;
- принцип пріоритетності безпосереднього народовладдя в системі демократії;
- принцип політичного плюралізму;

- принцип конституційності і законності;
- принцип загальності у здійсненні безпосереднього народовладдя;
- принцип рівності у здійсненні безпосереднього народовладдя;
- принцип реальності безпосереднього народовладдя;
- принцип гарантованості безпосереднього народовладдя.

Щодо функцій народовладдя, то вони різняться за суб'єктами, об'єктами. Способами, засобами безпосереднього народовладдя. За суб'єктами народовладдя виділяють функції народу, територіальних громад, політичних партій і громадських організацій, функції органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Детальніше розглянемо функції народу. Функція набуття влади народом означає набуття ним самостійності, незалежності, виходу з іншої політичної спільності, відокремлення від неї, відмову від визнання керівної ролі партії чи верховенства іншої політичної сили або в результаті іншої зміни суспільного ладу.

Функція володіння владою полягає в належності останньої у народу, у наявності в нього влади як природнього права, природної властивості, риси.

Функція безпосереднього здійснення влади народом полягає в її реалізації народом шляхом вільного волевиявлення з метою прийняття необхідних рішень, здійснення певних заходів.

Функція розпорядження владою полягає у наданні народом влади, повноважень органам державної влади чи місцевого самоврядування [2, с. 16].

За об'єктами можна виділити такі функції як політична, економічна, соціальна, культурна (духовна, ідеологічна), екологічна, зовнішньоекономічна, зовнішньополітична, гуманітарна та оборонна.

Також є класифікація функцій за способами і засобами здійснення народовладдя. Це, зокрема, установча, законодавча, контрольна, охоронна, інформаційна, територіальна, фінансова, матеріально-технічна [5].

Безпосередня демократія здійснюється в певних формах. Вони являють собою, як правило, способи волевиявлення народу з метою здійснення суспільних функцій, які мають правові наслідки. В статті 69 КУ передбачено, що народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії. Основними ж формами реалізації народовладдя є вибори і референдум.

В Конституції наголошується, що право голосу на виборах і референдумах мають громадяни України, які досягли на день їх проведення вісімнадцяти років. Не мають права голосу громадяни, яких визнано судом недієздатними.

Вибори до органів державної влади та органів місцевого самоврядування є вільними і відбуваються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування. Виборцям гарантується вільне волевиявлення.

У сучасних умовах вибори є найбільш поширеною формою прямого народного волевиявлення. Шляхом виборів формуються різні органи публічної влади.

Конституція України також визначає вибори як одну із пріоритетних форм народовладдя для України. Нині шляхом виборів обирається Президент України, народні депутати, депутати Верховної ради Автономної Республіки Крим, представницькі органи місцевого самоврядування та сільські, селищні, міські голови.

Залежно від підстав класифікації визначається декілька видів виборів.

За територіальною ознакою це загальнонаціональні, що здійснюються на території всієї країни, та місцеві, тобто вибори до представницьких органів місцевого самоврядування.

За часом проведення вибори поділяються на чергові, позачергові або дострокові, повторні, вибори замість депутатів, голів, які вибули, вибори, що

проводяться в разі утворення нової адміністративно-територіальної одиниці [2, с. 39].

Також за кількісною ознакою виділяють загальні та часткові вибори; з огляду на правові наслідки вибори поділяються на дійсні та недійсні.

Особлива ознака справжньої реальності безпосереднього народовладдя – це гарантованість прийняття і реалізації його актів, яка визначається у закріплених в Конституції України загальних, основоположних нормах-гарантіях, нормах-принципах. Вони містяться в різних розділах Основного Закону і в загальних засадах, і там, де йдеться про права, свободи та обов'язки людини і громадянина, в розділі «Вибори. Референдум», а також в розділах, що регламентують організацію і функціонування законодавчої, виконавчої і судової влади, прокуратури та інших державних і громадських установлень. Положення цих норм стосовно здійснення актів безпосереднього народовладдя розвиваються і деталізуються в чинному законодавстві.

Порядок проведення виборів в Україні регулюється Законами України «Про вибори народних депутатів України», «Про вибори Президента України», «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів».

У статті 1 ЗУ «Про всеукраїнський референдум» наведено визначення цієї форми безпосереднього народовладдя. Всеукраїнський референдум є однією з форм безпосередньої демократії в Україні, способом здійснення влади безпосередньо Українським народом, що полягає у прийнятті (затвердженні) громадянами України рішень з питань загальнодержавного значення шляхом таємного голосування в порядку, встановленому цим Законом. В статті 72 КУ вказано, що Всеукраїнський референдум призначається Верховною Радою України або Президентом України відповідно до їхніх повноважень, встановлених цією Конституцією.

Всеукраїнський референдум проголошується за народною ініціативою на вимогу не менш як трьох мільйонів громадян України, які мають право голосу, за умови, що підписи щодо призначення референдуму зібрано не менш як у двох третинах областей і не менш як по сто тисяч підписів у кожній області.

Виключно всеукраїнським референдумом вирішуються питання про зміну території України.

За предметом регулювання всеукраїнські референдуми можуть поділятися на конституційні, законодавчі, міжнародно-правові, адміністративно-територіальні та інституційні (з питань дострокового припинення повноважень парламенту або глави держави). Крім предметів, окреслених Конституцією України та Законом України "Про всеукраїнський референдум", на всенародне голосування можуть виноситися питання, щодо яких законодавство не містить обмежень. Тим не менш, предметом референдуму не може бути питання, вирішення якого потребує спеціальних професійних знань. В КУ встановлені обмеження щодо проведення референдумів, зокрема, референдум не допускається щодо законопроектів з питань податків, бюджету та амністії.

Окрім виборів та референдумів доцільно буде виділити ініціативні рухи. *Ініціатива* – це процедура, засобом якої громадяни пропонують обговорити яке-небудь питання, безпосередньо на референдумі, або законодавчими органами. Ініціатива реалізується через збір певної кількості підписів громадян на підтримку проведення референдуму. До інших форм демократичної участі, які дозволяють громадянам впливати на владу, можна віднести *демонстрації, мітинги, звернення до владних структур всіх рівнів і до ЗМІ*.

Представницька (репрезентативна) демократія. У представницькій (репрезентативній) демократії воля народу виражається не прямо, а через інститут посередників, тому її ще називають делегованою демократією.

Депутати, політичні лідери, отримавши "мандат довір'я" від народу через процедуру голосування, повинні втілити цю волю в законах і рішеннях, які приймаються. Між народними представниками і тими, кого вони виражають, встановлюються відносини, засновані на повноваженнях і відповідальності влади перед народом.

Виборним представницьким органом державної влади є лише один орган державної влади – Верховна Рада України. Виборними представницькими органами місцевого самоврядування є сільські, селищні та міські ради. Районні та обласні ради представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ та міст, незалежно від порядку їх формування.

Органом державної влади, який уособлює представницьку демократію в Україні і є головним структурним елементом демократизму держави, визначена Верховна Рада. Лише вона має право представляти Український народ – громадян України всіх національностей – і виступати від його імені. Верховна Рада є єдиним, загальнонаціональним, колегіальним, постійно діючим органом законодавчої влади України.

Варто відзначити, що існуюча в Україні політико-правова практика не дає підстав вважати, що потенціал народовладдя в нашій державі реалізується в повній мірі не дивлячись на демократичний устрій Конституції України, формування багатопартійності. Його розкриття передбачає:

- подальше вдосконалення на основі конституційних норм поточного законодавства, формування сучасної правової системи України, зорієнтованої на демократичні цінності;
- комплексне проведення державно-правової реформи, включаючи адміністративну реформу;

- орієнтацію законодавців, виконавчої та правозастосовної діяльності на забезпечення прав і свобод людини і громадянина, розробку відповідних механізмів охорони і захисту прав особистості.

Висновок. У сучасному світосприйнятті реалізація ідеї народовладдя асоціюється з цивілізованістю суспільства та розвиненістю держави. Звичайно, принципи свободи, рівності, гуманності, на яких базується демократія як форма реалізації народовладдя, є втіленням багатовікових прагнень людини до кращого вільного життя, де індивід вправі сам розпоряджатися своєю долею.

Особлива ознака справжньої реальності безпосереднього народовладдя – це гарантованість прийняття і реалізації його актів, яка визначається у закріплених в Конституції України загальних, основоположних нормах-гарантіях, нормах-принципах. Треба зазначити, що шляхом до знищення перепон для реалізації влади народом є як покращення соціально-економічних умов існування суспільства, так і вдосконалення чинного законодавства, гарантування свободи ЗМІ.

Україна – молода країна, яка тільки розбудовує правову, соціальну державу. Українське суспільство 70 років знаходилося під пильним оком радянської влади, що не давало йому змоги розвиватися, йти власним – демократичним – шляхом. А тому і досі залишається велика кількість проблем на шляху реалізації ідеї народовладдя в сучасному українському суспільстві. Слід підкреслити, що політичний режим є демократичним тільки в разі, якщо він представляє інтереси широких верств населення. Політична еліта повинна правити в інтересах більшості суспільства, а не для вигоди привілейованої меншості. Демократія виходить з цінності кожної людини, тому прагне до створення цивілізованих умов життя для всіх громадян незалежно від багатства і таланту.

Таким чином, ідея народовладдя може бути реально втілена в державі кожен громадянин якої має свою чітку позицію щодо суспільних процесів у

своїй країні, державі, де індивід живе за правилом, запровадженим Джоном Фіцджеральдом Кеннеді. А має воно наступний вигляд: «Не питай, що твоя країна може зробити для тебе. Спитай себе, що ти можеш зробити для своєї країни».

Література

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР / Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – ст. 141.
2. Конституційно-правові форми безпосередньої демократії в Україні: Проблеми теорії та практики. Монографія: Научное издание. – К.: Інститут держави і права НАН України, 2001. – 356 с.
3. Тодыка Ю.Н. Основы конституционного строя Украины. Учебное пособие. – Харьков: Факт, 1999. – 320 с.
4. Швець В., Шайхалієва Ю. Особливості становлення демократії та впровадження демократичних цінностей в Україні й світі / Віче. – № 17. – 2010.
5. Петришин О. народовладдя як фундамент демократичної, правової, соціальної держави / Вісник Академії правових наук України. – 2009 № 4/ С.20-30.